

PS. ALLEHANDA OM VARJEHANDA

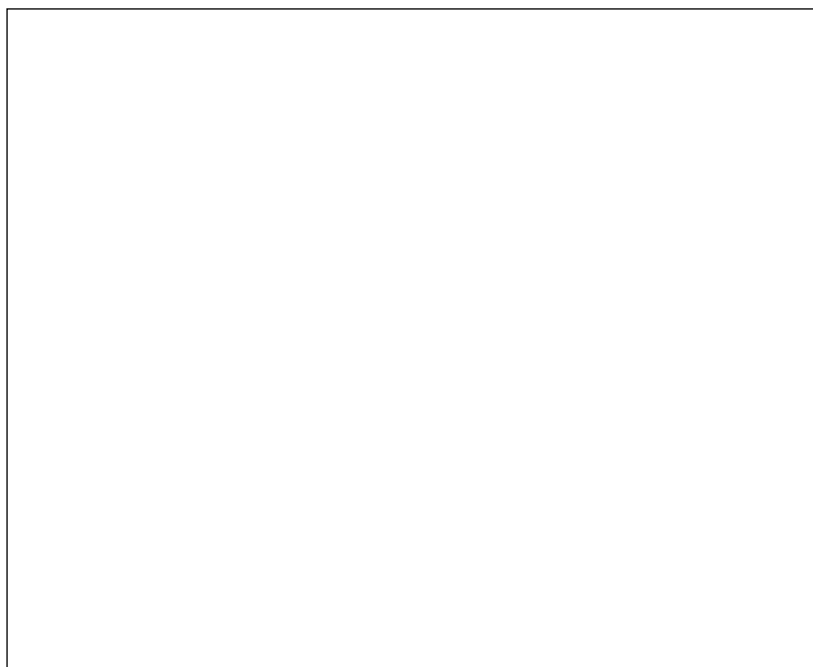
Sjukvården i skrattspegeln – medicin och politik i Grönköping

Grönköpings Veckoblad uppenbarade sig först år 1902 som en sida i skämttidningen Söndagsnisse-Strix, och år 1916 blev bladet en egen tidning. Hundraårsjubileet räknat från det förstnämnda årtalet ligger alltså inte långt borta, och det finns gott hopp om att tidningen i sann Grönköpingsanda skall kunna fira även en andra hundraårsdag. Den lilla staden, belägen någonstans mellan Hjo och Skövde, har blivit något av en riksinstitution: det som händer i Sverige händer oftast också i Grönköping.

Veckobladets ambition att spegla både händelser och tidsanda omfattar givetvis också hälso- och sjukvården. Sjukvårdssektorn i Grönköping betraktar sig som helt »upp till datum», men det är uppenbart att den rent kvantitativt inte har följt med i den stora expansionen av svensk hälso- och sjukvård under efterkrigstiden.

Fortfarande finns det en sjukstuga, endast verbalt moderniserad till Hälso- och sjukstuga och på sistone till Folkhälso- och sjukstuga, där stadsdoktorn Aug Tert Salvén ensam tar hand om alla förekommande krämpor. God hjälp har han förstås av sjuksköterskan Märtha, som praktiskt nog är gift med doktorn och därför alltid omtalas som »hans hustru, tillika syster».

Någon gång, när det oundgängligen behövs för sammanhanget, kan tillfälliga läkarvikarier dyka upp på en filialmottagning i radhusområdet Vimmelberga eller grannorten Knisslinge, men de förblir namnlösa skuggfigurer i jämförelse med den ordinarie stadsdoktorn. Så finns det en sjukstuguvaktmästare vid namn Alarik Augustsson, som se-

Hr stadsdoktor Aug Tert Salvén i full mottagning

dan länge är tjänstledig för uppdrag som landstingsråd.

Till hälsovårdssektorn får man också räkna hr apotekaren Ernst Clossmeyer, som förestår apoteket Älgen. Han är mest berömd för sitt välgörande fruksalt Clossmarin, men har också försökt införa generisk substitution av läkemedel på apoteket. Experimentet avbröts, när systembolagsföreståndaren Göransson svarade med samma mynt och gav Clossmeyer Vino Tinto i stället för den begärda slottstappningen med motiveringen att den aktiva substansen hur som helst var alkohol. För några år sedan ryktades det att apotekaren hade skaffat sig ett mycket förmånligt fallskärmsavtal, som han dessbättre ännu inte har behövt göra bruk av.

Dr Salvén är oberörd av senare tiders

utbildningsreformer och är därför medicine licentiat. Hans samarbetspartner (eller snarare konkurrent) inom socialvården, fru socialchefskan Wilhelmina Unill, ville hindra honom att använda doktorstiteln, eftersom hon uppdragat att dr Salvén inte är disputerad (detta hände när en känd affärs- och industrimans obefintliga doktorshatt var på tapeten). Salvén replikerade oförstående att han inte utgav sig för att vara doktor, utan helt enkelt använde titeln doktor för att beteckna att han var doktor.

Något vetenskapligt ljus är knappast dr Salvén, om det nu beror på råttallergi, som han själv påstår, eller någonting annat. Han har visserligen gjort en synnerligen retrospektiv studie tillbaka till 1200-talet om de tänkbara orsakerna till att stadens grundare och

skyddshelgon kung Erik Läspe & Halte läspade och haltade (ett »pek» som till doktors stora tillfredsställelse återgavs i Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapets årsskrift 1993), men i övrigt nöjer han sig med sin oregelbundet återkommande läkarspalt, där han med förkärlek tar upp betydelsen av varma kläder, rödvinstoddy och undvikande av bakterier.

Om eller när den medicinska riksstämman förläggs till Grönköping – en kompromiss mellan Stockholm och Göteborg som doktorn ivrar för – planerar doktorn emellertid ett symposium om tullvaktmästarinnan Rudas kroniskt besvärliga mage, som utgör den största medicinska utmaningen i hans praktik.

Ibland har doktorn hörts sucka över att de intressanta sällsynta sjukdomarna av okänd anledning tyvärr inte är lika vanliga som de banala åkommorna.

Även om Grönköping sålunda rent medicinskt är litet i bakvatten, följer staden desto mer intensivt med i de vårdpolitiska strömningarna. När Medbestämmandelagen var ny röstade personalen t ex i demokratisk ordning om vilken terapi som patienterna skulle få. Bland senare års reformer har Husläkarsystemet varit kontroversiellt och införts endast motvilligt på grund av att hr Augustsson (s) alltid är landstingsråd, och att hans partibroder Joel Eriksson likaså permanent är stadens ledande kommunalpolitiker (med den unika titeln stadsråd). De båda politikerna ansåg sig kunna konstatera att alla vakanser, samarbetsproblem och köer i primärvården hade försvunnit vid blotta tanken på en husläkarreform, och tvärtom stod nu utlandet i kö för att studera och imitera den välfungerande grönköpingska modellen.

Trots allt kunde Grönköping inte undkomma den lagstadgade listningen av patienter, och den genomfördes med hjälp av industriroboten Gusten från or-

tens ledande industriföretag F:a Låsar och Tänger (eller Lasar & Tanger som firman heter i internationella sammanhang). Eftersom programmet var ett modifierat sorteringsprogram för fabriakens produkter, blev listningen dock ganska mekanisk, och den barnrika familjen Ruda splittrades på inte mindre än fyra olika husläkare. Att 25 procent av familjen hade fått sitt förstahandsval, menade emellertid landstingsrådet var ett ganska gott resultat, i synnerhet som reformen ändå skulle rivs upp om socialdemokraterna vann valet.

Köp- och säljssystem har naturligtvis också prövats. Ett tag var fru Salvén tvungen att interndebitera sin man för de åtgärder som hon bistod med, som framräckande av peang eller tillredande av senapsplåster. Under samma marknadsinspirerade epok var doktors vita rock täckt av reklambudskap från läkemedelsindustrin som gav extrainkomster till praktiken.

Helt nyligen har landstingsrådet Augustsson tagit ett större grepp och skapat det Salvénska Universalsjukhuset (SU) genom att slå samman sjukstugan med filialmottagningarna i Knisslinge och Vimmelberga. De väntade besparingarna har dock inte visat sig, och landstingsrådet har därför tvingats ge både personal och patienter strikta förhållningsorder om vilka diagnoser som kan meddelas på vilken vårdinrättning. Över huvud taget betraktar Grönköpingspolitikerna personal och patienter som en komplikation i verksamheten. Helst skulle de vilja inrikta hälso- och sjukvården helt på politisk debatt och beslut samt övergripande vårdplanering, en prioritering som också beräknas spara närmare hälften av sjukvårdskostnaderna.

Satir är definitionsmässigt en ganska elak genre. I grunden finns dock ofta det optimistiska antagandet att människor är förnuftiga och att de kan ändra sitt beteende, om de i skrattspeglarna ser sina svagheter och felsteg förstörade och karikerade. Det är ingen tillfällighet att satiren från en blomstring under upplysningstiden med dess förnuftstro (tänk t ex på Voltaire eller Swift) vissnar under romantiken, när känslor, instinkter och historiskt arv ses som mer avgörande för människans handlande.

I hälso- och sjukvården behövs förstås såväl förnuft som känsla, både i politiken och i det praktiska arbetet. Det som inte behövs är det pompösa och pretentiösa, dubbelspelet och inkonsekvensen. Här kan satiren i bästa fall hjälpa oss med nya infallsvinklar och ett förlösande skratt.

Ulf Schöldström

Omläsningen

»Man tog lika delar vax och rå linolja (alltså inte av den kokta sort som snickare använde), värmdem i en panna tills kokning inträdde, rörde om och hällde upp och ställde den färdiga produkten att kallna, varpå den var färdig att användas vid förefallande behov. Till utseende och konsistens påminde denna salva om det rödda smöret till sparris. I vår barnrika familj gjordes en sats så stor att den fyllde en tekopp, och salvan skulle alltid finnas på sin bestämda plats i skafferiet. Oräkneliga gånger ha jag och mina syskon, brända, stekta, skållade och flådda, besmorts med denna salva, och dess verkan var sådan att vi efter en mycket kort stund funno vidare illvrål överflödiga för denna gång.»

»En stalldräng vid namn Blixt hade en son som föll i ett bryggkar och fick halva kroppen svårt skållad. Min far litade på sin salva, men i ett så svårt fall fann han det klokast att låta den officiella sakkunskapen ta hand om fallet. Doktor hämtades fortast möjligt: pojken behandlades med blyvatten, zinksalva och liknande, skrek oavbrutet dag och natt, kunde inte äta och började efter hand bitvis ruttna. Eftersom det nu var tydligt att han skulle dö av blyvattnet och det andra, gav min fader sin salva till Blixt, ty därmed kunde nu ingenting riskeras. Pojken smordes, tystnade, åt och somnade, behöll märken kvar efter rötan, men växte upp till en kraftig krabat, som mer än en gång klädde mig, fast vi voro ungefär jämnåriga. Henning hette han, och jag hoppas att han allttjämt lever och blomstrar.

De sammanfattande reflexioner angående blyvatten, zinksalva, och tyvärr också läkarkonst i största allmänhet, varmed min far plögade avsluta sin berättelse om detta fall, har jag ännu hjälpligt kvar i minnet, men avstår från att försöka bringa dem till tryckbart skick.»

Ur *Huskurer* i essäsamlingen *För nöjes skull* av Frans G Bengtsson (1894–1954), Norstedts, 1994 (jubileumsutgåva)

Bror Gårdelöf
Linköping